

Синтаксичні трансформації на рівні речення в англо-українському перекладі роману С. Моєма «Theatre»

Переклад художніх творів різко відрізняється від інших видів перекладу. Він передбачає творчість і є в рівній мірі фактом як мовним, так і літературним; він (такий переклад) характеризується відхиленням від максимальної можливої смислової точності з метою забезпечення більшої художності тексту перекладу [1: 13].

У теорії перекладу існують різні підходи до визначення поняття «трансформація» та до класифікації трансформацій. Вченням перекладацьких трансформацій у різні роки займалися Л.С. Бархударов, В.Г. Гак, Т.А. Казакова, В.І. Карабан, В.В. Коптілов, В.Н. Комісаров, Л.К. Латишев, Т.Р. Левицька, З.Д. Львовська, Р.К. Міньяр-Белоручев, Я.І. Рецкер, О.Д. Швейцер та інші. Але на сьогоднішній день не існує єдиної системи класифікації трансформацій, більш того, існують різні думки з приводу того, які саме перекладацькі прийоми відносити до трансформацій.

Багато лінгвістів дають визначення даному поняттю. Так Я.І. Рецкер визначає трансформації як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому український відповідник, який не збігається зі словниковим» [6: 163]. Л.Л. Нелюбін визначає перекладацькі трансформації як третю категорію відповідностей, коли цю відповідність створює перекладач, виходячи зі змісту мовної одиниці. У цьому випадку на допомогу може прийти і описовий переклад, і різні прийоми, і логічне мислення у вигляді конкретизації значення, генералізації значення, антонімічного перекладу та ін. [3: 101]. Таким чином, суттю міжмовних трансформацій можна вважати міжмовні операції по перетворенню тексту однією мовою на еквівалентний йому текст іншою мовою.

Л.К. Латишев виділяє шість типів перекладацьких трансформацій: лексичні трансформації (заміни лексем синонімами, залежними від контексту); стилістичні трансформації (трансформація стилістичного забарвлення слова, що перекладається); морфологічні трансформації (перетворення однієї частини мови на іншу або заміна її декількома частинами мови); синтаксичні трансформації: трансформація синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень і речень), зміна типу підрядних речень, зміна типу синтаксичного зв'язку, трансформація речень в словосполучення й перестановка підрядних частин у складнопідрядних і складносурядних реченнях; семантичні трансформації (зміна не тільки форми висловлення змісту, а й самого змісту); трансформації змішаного виду (конверсні трансформації й антонімічний переклад) [2: 107-108].

Дане дослідження базується на новій класифікації синтаксичних трансформацій М.Г. Новікової, розробленої для перекладу художніх творів. В результаті аналізу українських перекладів роману С. Моєма можна виділити такі причини синтаксичних трансформацій, як розходження в системах вихідної і цільової мов, розходження норм двох мов, розбіжності узусу двох мов. В ході аналізу виявлено п'ять видів синтаксичних трансформацій:

1. Нульова трансформація – це повне збереження мовних елементів та їх місця в реченні мовою оригіналу під час перекладу:

The door opened and Michael Gosselyn looked up [5: 10]. – *Двері відчинилися, і Майкл Госселін підвів очі* [6: 3].

Дане речення було перекладено з англійської мови українською без будь-яких змін, так як семантико-граматична структура оригіналу збігається з семантико-граматичною структурою перекладу. Стилiстичні характеристики і контекст, в якому вживаються речення мовою оригіналу та перекладу, також збігаються.

2. Перестановка являє собою зміну порядку складових компонентів речення під час перекладу з англійської мови українською:

Julia came in [5: 10]. – *Зайшла Джулія* [6: 3].

Причиною перестановки в реченні українського перекладу підмета після присудка є розходження традицій актуального членування речення в англійській та українській мовах.

3. Заміна – заміна лексико-граматичних елементів речення й синтаксичних зв'язків у реченні в процесі перекладу.

3.1. Заміна одного складного речення або речення з різноманітними граматичними зворотами мовою оригіналу двома або більше реченнями мовою перекладу:

They lived in Stanhope Place, and when they arrived Julia told the butler to show the young man where he could wash his hands. She went up to the drawing-room [5: 13]. – *Вони мешкали на Стенхоуп-плейс. Коли вони приїхали, Джулія звеліла дворецькому показати юнакові, де можна помити руки, а сама пішла наверх до вітальні* [6: 10].

Під час перекладу цього речення перекладач замінив одне складне речення мовою оригіналу двома (простим та складнопідрядним) реченнями мови перекладу, оскільки для української мови не характерне вживання надто довгих складних речень з координацією.

3.2. Заміна двох речень мовою оригіналу одним реченням мовою перекладу:

He can't get over the way our accounts are kept. He told me he never expected a theatre to be run on such

businesslike lines [5: 11]. – *Він і досі захоплюється нашою бухгалтерією: каже, навіть не уявляв собі, що фінансові справи театру можуть бути в такому ажурі – справжня тобі ділова контора!* [6: 3].

Під час перекладу цього речення перекладач замінює два речення мовою оригіналу одним безсполучниковим реченням мовою перекладу. Таким чином в цьому випадку експлікується імпліцитний результативний зв'язок між двома реченнями оригіналу.

3.3. Антонімічний переклад:

I won't keep you a minute [5: 10]. – *Одну хвилиночку!* [6: 3].

Під час перекладу цього речення перекладач замінює дієслово з формально вираженою заперечувальною семою дієсловом без формально вираженого заперечувального компонента. Цей прийом використовується, коли послідовність еквівалентів, при спільності значення, визначається різними мовними традиціями.

3.4. Заміна частин мови і членів речення:

She gave the butler a significant glance; he was at that moment helping Michael to a glass of dry white wine, and he left the room [5: 15]. – *Вона багатозначно глянула на дворецького, який саме наливав Майклові білого сухого вина, і той вийшов з кімнати* [6: 7].

В цьому реченні під час перекладу перекладач замінює означення «*significant*» обставиною «*багатозначно*». Причиною даної трансформації є розходження синтаксичних традицій англійської та української мов.

3.5. Заміна речення щодо мети висловлювання:

But it was unnecessary to impart such tedious details to a young man whose name even they did not know [5: 14]. – *Та чи варто переказувати такі нудні подробиці цьому абсолютно незнайомому юнакові?* [6: 6].

Під час перекладу це речення було змінено щодо мети висловлювання з метою дотримання стилістичних традицій розмовної української мови.

3.6. Конкретизація:

She had been with Michael for five years. In that time she must have got to know him inside and out [5: 12]. – *«Марджері працює у Майкла п'ятий рік і, певно, вже знає найменші його примхи,» – подумала Джулія* [6: 4].

В цьому реченні слово ширшої семантики «*to be*» (основні значення якого «*бути*», «*існувати*», «*траплятися*», «*мати місце*», «*займати*», «*мати якусь властивість*», «*залишатися*», «*належати*» та ін.) під час перекладу замінюється словом вузької семантики, що підходить за контекстом – «*працювати*».

3.7. Генералізація:

She had been with Michael for five years. In that time she must have got to know him inside and out. Julia wondered if she could be such a fool as to be in love with him [5: 12]. – *«Марджері працює у Майкла п'ятий рік і, певно, вже знає найменші його примхи» – подумала Джулія. – Невже вона така дурна, що могла закохатися в нього* [6: 4]?

В цьому реченні ми бачимо, що дієслово «*wondered*» (основні значення якого «*дивуватися*», «*цікавитися*», «*мати сумнів*») перекладач замінює на слово «*подумала*», яке є ширшим за значенням.

3.8. Заміна пасивної конструкції оригіналу активною конструкцією перекладу і навпаки:

It was a very proper room for the manager of a first-class theatre [5: 11]. – *Помешкання було обставлене саме так, як належить кабінету директора першокласного театру* [6: 4].

В цьому реченні під час перекладу перекладач замінює активну конструкцію мовою оригіналу (*it was a very proper room*) пасивною конструкцією мовою перекладу (*Помешкання було обставлене*), експлікуючи формально не виражені семантичні компоненти англійського речення.

3.9. Заміна типу зв'язку в складних реченнях:

Michael touched a button and in a moment his secretary came in [5: 14]. – *Майкл натиснув на кнопку дзвінка, зайшла секретарка* [6: 4].

Під час перекладу цього речення перекладач змінив у ньому тип зв'язку – сурядний зв'язок сполучниковий безсполучниковим. Безсполучниковий зв'язок дав змогу передати значення миттєвості другої дії і, в результаті, вилучити надлишкову обставину *in a moment*.

3.10. Заміна граматичного часу у реченні мовою оригіналу:

I was just signing some letters [5: 10]. – *Підпишу листи – і все* [6: 3].

Під час перекладу цього речення, перекладач замінив минулий час майбутнім відповідно до стилістичних норм розмовної української мови.

4. Додавання – це відновлення інформації, яка міститься в реченні, але фактично є в ньому відсутньою. Застосовується при добуванні підтексту або його імплікації з глибинної структури речення в структуру поверхневу згідно з вимогами мови перекладу:

Is that a sufficient reason to ask him to launch? [5: 11]. – *Ти вважаєш, цього досить, щоб запрошувати його на ланч?* [6: 3].

Під час перекладу перекладач додав особовий займенник і фінітне дієслово, передаючи смисл, що імплікується з контексту, але вилучив при цьому слово «*reason*».

5. Вилучення – це трансформація, протилежна додаванню. Її сутністю є вилучення під час перекладу мовних компонентів, які є структурно надмірними:

He comes from Lawrence and Humphreys [5: 11]. – *З фірми Лоуренса й Гамфрі* [6: 3].

Вживання перекладачем еліптичного речення дало змогу дотриматись стилістичної норми розмовної української мови.

Метод суцільної виборки дозволив виявити, що більшість синтаксичних трансформацій – це різноманітні

заміни (нульова трансформація – 3%, перестановка – 7%, заміна – 70%, додавання – 12%, вилучення – 8%). Серед видів заміни найчастіше вживається заміна частин мови й членів речення (20%), далі йдуть: заміна речення щодо мети висловлювання (13%), антонімічний переклад (13%), заміна двох речень мовою оригіналу одним реченням мовою перекладу (11%), конкретизація (11%), заміна пасивної конструкції оригіналу активною конструкцією перекладу й навпаки (9%), заміна типу зв'язку в складних реченнях (9%), заміна одного складного речення або речення з різноманітними граматичними зворотами мовою оригіналу двома або більше реченнями мовою перекладу (7%), генералізація (4%), заміна часу в реченні мовою оригіналу (3%). При цьому слід відмітити, що розглянуті перекладацькі прийоми, як правило, доповнюють один одного, частково компенсуючи таким чином неминучі втрати інформації, пов'язані з перебудовою початкового тексту. Кожний такий прийом спрямований насамперед на оптимальний спосіб передачі початкової інформації у допустимих для перекладацької мови й культурної традиції формах.

Література

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб: Союз, 2002. – 320 с.
2. Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения. – М.: Международные отношения, 1981. – 248 с.
3. Нелюбин Л.Л., Хухуни Г.Т. История и теория зарубежного перевода. Учебник. Изд. 3-е, – М.: Изд-во МГОУ, 2003. – 144 с.
4. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
5. Maugham W.S. Theatre. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 360 с.
6. Моем У.С. Лицедії. – К.: Дніпро, 1967. – 223 с.